

بۆچی ئیران و ئیسرائیل له لیواری هەلدیر پاشەکشەیان کرد؟

ن: وهلی نەسر [Vali Nasr](#)

وهرگێرانی: پینووس

وهلی نەسر (VALI NASR) راویژکاری پیشووی ئوباما، له گوڤاری “فۆرن ئەفیزز” (Foreign Affairs) ئەمریکی نووسییوهتی: زنجیره هیرش و دژههیرشهکانی نیوان ئیران و ئیسرائیل له دوو ههفتهی یهکهمی مانگی نیساندا، دیدگهی ستراتیژی ناوچهی پوژههلاتی ناوهراستی به شیوهیهکی بهرچاو گوپیوه. پیکدادانی سهربازی ئەم دواییه نیوان ههردوو ولات، جهنگی سیبهری نیوانیانی که زیاتر له ده ساله بهردهوام بوو، گهیانده گوپهانی پیکدادانیکی ئاشکرا.

له درێژهی ئەم نووسینهدا هاتوو؛ ئیستا بهروونی دهرکهوتوو که په رهسه ندنی کێپرکی و ململانی نیوان ئیران و ئیسرائیل، ئاسایشی ناوچهکه و فاکتهری سه رهکی به ره و پیشچوونی سیاسهتی پوژههلاتی ناوهراست له دهیهکانی داها توودا له قالب ده دات. هه ر لایه نیک ئەوی تریان وه ک دوژمنیکی خوینی ده بینیت که ده بیته له ریگهی سه ربازییه وه شکستی پی به ئیریت. کێپرکی مه ترسیداری نیوان ئەو دووانه، ئەگه ر کۆنترۆل نه کریته، ده بیته هۆی ناسه قامگیری له ناوچه که دا و رهنگه دوا جار بیته هۆی ململانییه کی به رفراوان و پراکیشانی ئەمریکا بو جهنگیک به تیچوو یه کی زوره وه. ئیستا ئەوه له ئەستوی واشنتونه که ستراتیژی دیپلۆماسی بگریته بهر بو هیورکردنه وهی ئەو گرژییانهی که له مانگی نیساندا، بووه هۆی رووبه روو بوونه وهی راسته وخۆی ئیسرائیل و ئیران و ئەگه ری هه یه بیته هۆی دوو باره بوونه وهی.

هیرشی هه وتی ئوکتۆبه ر له لایه ن “حه ماس” هه، ئەفسانه ی نه دوپرانی ئیسرائیلی له ناو برد و ههستی ئاسایشی له م ولاته دا که م کرده وه. ئیسرائیل به هیرشیک سهربازی قورس بو سه ر غه ززه، وه لامی ئەم هیرشه ی داوه ته وه و هه ولی له ناو بردنی حه ماس و ئازا کردنی بارمه تکهانی له غه ززه و گه پاندنه وهی متمانه بو توانای به ره په رچدانه وهی هیرشه کان و پاراستنی هاوولاتیانی داوه. به لام تا ئیستا هه یج کام له م ئامانجان به دی نه هاتوو.

هیرشی ئیسرائیل بو سه ر باله خانه ی کونسولگه ری بالیۆزخانه ی ئیران، هاوشیوه ی ئوپه راسیۆنی سه ربازی ئیسرائیل له غه ززه، به شیک هۆکاری خواستی ته لئه بیب بوو بو ئەوه ی ئەو پروایه دروست بکات که هیرشیک به قه باره ی ۷ ئوکتۆبه ر، هه رگیز نابیت دوو باره بگریته وه. ئیسرائیل به ئامانجگرتنی ژه نه رال زاهیدی له باله خانه ی کونسولخانه ی ئیران له دیمه شق، بهروونی ئەوه ی خسته روو که تاران به بهرپرسی سه ره کی قهیرانی ئیستا ده زانیته. ته لئه بیب به کوشتنی ئەم فه رمانده بالایه سه ربازییه له باله خانه یه کی دیپلۆماسیدا، ههروه ها ئاماده یی و توانای خۆی بو کوشتنی بهرپرسیانی بالای ئیران له هه ر شوینیک و له هه ر کاتیکیدا نیشان دا.

ههوله كانيان له سهر ئيسرائيل چر كردهوه بۇ كه مكر دنه وهى توندى كار دانه وهى دژه ته له ئه بيب.

ئهم ههوله ديپلوماسيانه سهركه وتوو بوون له كوئتر و لكر دنى قهيرانه كه و، به پرونى ئه وهيان خسته روو كه ئه وله وييه تى بالاي ئهريكا ئه وهيه كه جهنگى غه ززه نه گوپريت بۇ جهنگى ناوچه يى و، پىي واشنتون راكيشيت بۇ جهنگىك به تىچوويهكى زوره وه له روزه لاتى ناوه راست. ههروه ها راستى دلخوشكه ر بۇ واشنتون ئه وهيه كه نه ئيران و نه ئيسرائيل خواستىكى ئه وتويان بۇ رووبه روو بوونه وهى راسته وخو نيه. به لام بۇ ئه وهى ئهم ئاگر به سته ناسكه له نيوان ئيران و ئيسرائيل به رده وام بيت، واشنتون ده بيت رولى كارا بييت. ئهم ولاته پيوسته له نزيكه وه هاو كارى ئيسرائيل بكات بۇ چاره سهركردنى نيگه رانييه ئه منييه كانى و به هيز كردنى ئه و پيشكه وتنه ديپلوماسيانه ي كه له چند ههفته ي رابردودا له گه ل ئيران به ده ست هاتون.

له هه مان كاتيشدا، ئاسوى په ره سه ندنىكى ديكه ي مه تر سيدر له ناوچه كه دا له ئارادايه. ئه گه ر ئيران و هاوپه يمانه كانى هه ست بكه ن به هوى په ره سه ندنى قهيرانى مروى له غه ززه يان بۇ پيشگرتن له له ناوچوونى حه ماس، ده بيت هه نگاوى بۇ بنين، ئه وا پر يشكى هير شى ئيسرائيل بۇ سه ر په فح ده توانيت ئاگرى رووبه روو بوونه وهيه كى ديكه له نيوانيان هه لگير سينييت. ئاگر به ستى دريژ خايه نى نيوان ئيسرائيل و حه ماسيش ده توانيت زه مينه بۇ گر زى زياتر خوش بكا؛ به و پييه ي ئيسرائيل ده توانيت سه رنجى خو ي بخاته سه ر حزبوللاى لوبنان و جاريكى ديكه پيگه كانى ئيران له سووريا بكا ته ئامانج. ئيران و ئيسرائيل ئاماده نين بۇ جهنگ، به لام ئه گه ر به رده وام بن له سه ير كردنى به كترى وه ك هه ره شه يه كى كوشنده كه ته نيا له ريگه ي رووبه روو بوونه وهى سه ربازييه وه به ربه رچ بدرينه وه، ئه وا ئه گه رى روودانى جهنگ له داها تودا ده بيته شتىكى حه تمى.

تيروانينى دوو ولات بۇ جهنگىكى له و شيويه ده بيته هوى گوپرينى هاوسه نكي ئه منى ناوچه كه له چند روويه كه وه. يه كه م گوپرانكارى له ريگه ي پيشبركي چه كد راييه وه ديت. دواى ئالوگوپرى هير شى سه ربازى له م دواييانه دا، ئيران و ئيسرائيل هه وله كانيان بۇ به ده سته ينانى چه كى پيشكه وتوى هير شبه ر و به رگرى، خير اتر ده كه ن. به و پييه ي كه ئيران و ئيسرائيل سنوور يكى هاوبه شيان نيه، پى ده چيت جهنگى نيوان ئه و دووانه زياتر له وهى پيوستى به تانك و توپ و سه رباز بيت، پيوستى به مووشه ك و درون هه يه و له لايه نى ئيسرائيليشه وه پيوستى به فرؤكه ي جهنگى هه يه. كه له كه بوونى ئه و چه كانه ئه گه رى هه لگير سانى جهنگى نيوان ئهم دوو دوژمنه زياتر و ويرانه كتر ده كات. ئهم دوخه، جموجوله سه ربازييه ناسه قامگير كه ره كانى ناوچه كه به هيزتر ده كات. ههروه ها تاران كه ده زانيت رهنگه نه توانيت هاوسه نكي له پيشبركي چه كى ئاسايدا دروست بكات، رهنگه هه وله كانى بۇ به ده سته ينانى چه كى ئه تومى خير اتر بكات.

ههروه ها هه ردوو ولات هه ول ده دن بالاده ستيه كى جوگرافى ده سته به ر بكه ن. له خولى ئهم دوايييه ي هير شه كاندا، كار يگه رى ريژه يى هير شه كانى ئيران و ئيسرائيل نه ك ته نيا به ند بوو به تواناى ته كنه لوژييه وه به لكوو به ند بوو به شوينى هه لدانى ئه و چه كانه يشه وه كه به كار هينراون. درون و مووشه كى ئيرانى، ده بوو به تپه رين به ئاسمانى عيراق و ئوردندا بگه نه ئيسرائيل و، ئه مه يش وپراى كه مكر دنه وهى ره هه نده سه رسور هينه ره كه، ريگه ي به ئوردن و برى تانيا و ئهريكا دا، پيش ئه وهى مووشه ك و درونه كان بگه نه ئامانجه ديار يكا وه كان، ژماره يه كى زور مووشه ك بخه نه خواره وه. له لايه كى ديكه وه، پى ده چيت ئيسرائيل هير شه كه ي له ئاسمانى عيراق وه ته نيا له وديو سنوورى ئيرانه وه ئه نجام دا بيت.

ماوهیهکی زۆره ئێران ستراتیژیی تەیارکردنی حزبوڵلای لوبنان بە مووشەکی پێشکەوتوو لەسەر سنوور لەگەڵ ئیسرائیل پەپرەو کردوو و هەولێ داوێ رێگری لە ئیسرائیل بکات و رێبازیکی هاوشیۆه لە ولاتانی دەورووبەری ئێران جیبەجی بکات. تاران لە هێرشەکانی ئەم دوایییدا توانای حزبوڵلای بەکار نەهێنا، بەلام رەنگە لە خولی داهاوتودا ئەم بژاردەیه بەکار بهێنیت. رەنگە ئێران توانای مووشەکی و درۆن لە سووریا فراوانتر بکات کە سنووریکى هاوبەشى لەگەڵ ئیسرائیل هەیه. ئەم کارە مەترسییەکی بەرچاوی بۆ سەر ئیسرائیل دروست دەکات و تەلئەبیب بە چرکردنەوهی هێرشەکانی بۆ سەر ئێران و پێگەکانی حزبوڵلا لە لوبنان و سووریا وەلامی ئەم هەنگاوانە دەداتەوه. بۆیه رەنگە ئەو هێزە ئەمریکیانەى کە هێشتا لە سووریا ئامادەن بۆ بەرەنگاربوونەوهی داعش، رەوانەى ئەرکێکی دیکە بکړین و ئەویش بۆ رێگریکردن دەبیت لە بەهێزبوونی ئامادەیی سەربازیی ئێران، کە لەوانەیه ببیتە هۆی جەنگی نیوان ئێران و ئیسرائیل.

لە کاتییدا ئێران توانای سەربازیی خۆی لەسەر سنوورەکانی ئیسرائیل بەهێزتر دەکات، ئیسرائیل رەنگە چالاکیی هەوالگری و ئامادەیی سەربازیی خۆی لەسەر سنوورەکانی ئێران لە رێوشوینیکی بەرپەرچدانەوهیدا فراوانتر بکات. ئازەربایجان و هەریمی کوردستان لە باکووری عێراقیش ئیستا بە ناوچەى ئۆپەراسیۆنەکانی ئیسرائیل دادەنریت. پێ دەچیت ئیسرائیل شوینیپی خۆی لەو ناوچانە فراوانتر بکات و ئەمەیش ببیتە هۆی گوشاری دیپلۆماسی و سەربازیی ئێران بۆ سەر باکو و هەولێر. لەو حالەتەدا رەنگە ئازەربایجان و هەریمی کوردستان بۆ پشتیوانی دیپلۆماسی و بەرگری ئاسمانی، پروو لە ئەمریکا و تورکیا بکەن. رەنگە تورکیا بتوانیت نیوەندگیری لە نیوان ئێران و ئازەربایجان بکات، بەلام تەنیا ئەمریکا دەتوانیت ناوچەکە بپاریزیت و، پێ دەچیت ئەم جوړه پشتیوانییه پبویستی بە زیادبوونی ئامادەیی سەربازیی ئەمریکا هەبیت.

ئەگەری فراوانبوونی هاوکارییەکانی ئیسرائیل لە کەنداوی فارس تەنانهت رەنگە لیکەوتەى دوورمەودای هەبیت. ئیسرائیل پەپوهندیی فەرمیی نزیکی لەگەڵ بەحرین و ئیمارات هەیه و ئەو ولاتانەیش هاوشانی عەرەبستان لە بواری هەوالگری و ئەمنیدا لەگەڵ ئیسرائیل هاوکاری دەکەن. بەلام ئیسرائیل هێشتا هیچ ناوەندیکی ئۆپەراسیۆنی لەم ناوچەیهدا نییه کە بتوانیت بۆ بەئامانجگرتنی راستەوخۆ لە دژی ئێران بەکاری بهێنیت. تەنانهت پێش ۷ ئۆکتۆبەر، ئێران نیگەرەن بوو لە رێککەوتنیک بە نیوەندگیری ئەمریکا کە پێگەیهک بە ئیسرائیل بدات لە سعودیا کە بە رێککەوتنی بەرگری ئەمریکا و ریا پارێزراو دەبیت. لە کاتییدا رای گشتی سعودیا لە دواى جەنگی غەزەوه بەتوندی دژایەتی ئیسرائیلی کردوو، بۆیه ئاسۆیهکی ئاشتەوایی لەو شیۆهیه، نزیکی نییه. بەلام راگرتنی دانوستانەکانی ئاساییکردنەوهی نیوان ئیسرائیل و سعودیا نابیتە هۆی ئەوهی ئەمریکا و سعودیا لە قوولکردنەوهی هاوبەشی ستراتیژیی خۆیان بوەستین. ئەم هاوبەشییه بەناچاری دەچیتە ناو مەملانیی نیوان ئێران و ئیسرائیل و لە هەمان کاتدا ئاسایشی ولاتانی کەنداو دەخاتە مەترسییهوه؛ ئاواتە ئابوورییهکانیشیان لاواز دەکات.

بۆ ئەم ولاتانە ئەگەری چوونە ناو پەیمانیکى بەرگری لەگەڵ واشنتۆن، وەك مەتەلێك وایه (پرسیکی ئالۆز و ناروونە). رێککەوتنیکى لەم شیۆهیه گەرەنتیبەکی ئەمنی بۆ ئەوان دابین دەکات، بەلام لە هەمان کاتدا ئەم ولاتانە دەکاتە ئامانج لە هەر مەملانییهک لەگەڵ ئێراندا. مووشەکەکانی ئێران دەتوانن لە چەند چرکەیهکدا بگەنە کەناراوەکانیان. رێککەوتنیکى دیپلۆماسی هیچ شتیک ناگۆریت. ئەوهی راستی بیت، پەیمانى بەرگری کاتیک سەرنجراکیش دەبیت، کە ئەمریکا و ئێران گرزبیهکانی نیوانیان ئیداره بکەن و گرزبیهکانیان کەم بکەنەوه.

بۇيە پى دەچىت حكوومه ته كانى كه نداوى فارس هولى مانه وه له ناوچه خۆله مېشيبه كهى نيوان ئيران و ئيسرائيل لانى كه م بۇ ئىستا بدن. به لام پاراستنى هاوسه نكيه كى له و شيويه له مه ودوا قورستر ده بىت چونكه له ژير گوشارى ههردوو لادا دهن، بۇ ئه وهى لايه نى به رامبه ر ده ستى نه گاته خاك و ئاسمانه كه يان. ئيسرائيل گوشار ده خاته سه ر واشنتون بۇ ئه وهى ده سترويشتوويى خوى له پايته خته عه ره بيه كان بۇ ده ستبه ركردى هاوكارييه كان به كار به ئنيت؛ هاوكات ئيران هه ره شه له حكوومه ته عه ره بيه هاوكاره كان ده كات سه باره ت به ده رنه جامه نه رينيه كانى ئه و جو ره هاوكارييه نه. هه روه ها خه لكى ئه و ولاته عه ره بيه انه ي له جه نكي غه ززه توو په ن، گوشار ده خه نه سه ر حكوومه ته كانيان بۇ ئه وهى هاوكاريى ئيسرائيل نه كه ن.

په نكه به رزبوونه وهى گرژيبه كانى نيوان ئيران و ئيسرائيل، ئه ريكا ناچار بكات ده ستبه ردارى پلانه كانى كه مكرده وهى ئاماده يى سه ربازى خوى له رۆژه لاتی ناوه راست بىت. ئه گه ر ئامانجى واشنتون خوپاراستن بىت له تيوه گلانى جه نكي ناوچه يى، ده بىت سه قامگيرى ناوچه كه مسوگه ر بكات. په نكه هه لېزاردنى غه ريزى واشنتون پشتبه ستن به هيزى سه ربازى بىت بۇ ترساندى ئيران، به لام له راستيدا ئه م ولاته زياتر له هه موو شتيك پيوستى به سترا تيژى مه دهنى هه يه بۇ كوئترولكردن و به رپوه بردنى ململانېكان. بۇ ده ستپكردن، واشنتون پيوسته هه موو ده سه لاتی ديپلوماسى خوى بۇ كوئتاييه ئان به جه نكي غه ززه ته رخان بكات، پاشان هولى جددى و به رده وام بۇ دامه زراندنى ده وله تيكي سه قامگيرى فه له ستين بدات.

پى دەچىت ئه م ئه نجامه بۇ دروستكردى نه زميكي ناوچه يى فراوانتر له پيناو سنوورداركردى پالنه ره كانى گرژى، كه له ئىستادا برپاره كانى تاران و ته لئه بيب ديارى ده كه ن، پيوست بىت. له راستيدا، جه نكي غه ززه ئه و پالنه رانه ي توندتر كرده وه و ته نيا كوئتاييه ئان به و پالنه رانه ده توانيت ئاستى گرژيبه كان كه م بكات وه.

جه نكي غه ززه نابىت ده ستپكى جه نكي ديكه له لوبنان بىت. پيوسته ئيسرائيل و حزبوللا ئه و ئاراميه بگه ريننه وه كه له نيوان جه نكي ۲۰۰۶ و هيرشى ۷ى ئوكتوبه ردا پاراستبوويان. سه ركه وتن له م به ره يه دا، له گه ل هه نگانان به ره و چاره سه رى سياسى پرسى فه له ستين، بۇ ئاساييكرده وهى مانادارى په يوه ندييه كانى نيوان ئيسرائيل و عه ره بستان و، هه روه ها نيوان ئيسرائيل و باقى جيهانى عه ره بى، گرنگه.

دوا پارچه ي ئه م پازله، خودى ئيرانه. به رپوه بردنى ئه و مه ترسيه ي كه ئيران بۇ ئيسرائيل دروستى ده كات، پيوسته له ته نيا چه كداركردى ئيسرائيل و نيشاندانى ئه گه رى توله سه نده وهى ئه ريكا له تاران، تى په رپىت. پيوسته ئه ريكا پالنه ريكي ديپلوماسى، هاوشيوه ي هه وله كانى بۇ نيوه نديگيرى له نيوان ئيسرائيل و حزبوللا له ماوه ي شه ش مانگى رابردوودا، بنيت، بۇ ئه وهى هيلى سوور له نيوان ئيسرائيل و ئيراندا بكيشت. هه ر لايه نيك هه ر ئيستفزازىك كه پييان وايه گرژيبه كان زياتر ده كات، پرونى بكات وه و به م پييه ش ريككه وتنيكى نه نووسراو بكرىت بۇ ئه وهى ئه م هيله سوورانه نه به زيرين. بۇ ده ستپكردى پرؤسه يه كى له و شيويه، پيوسته ئه ريكا و ئيران به زيندو وكرده وهى دانوستانه كان له سه ر به رنامه ي ئه تومى و پرسه ناوچه بيه كان، گرژيبه كانى نيوان خويان كه م بكه نه وه. ئه م جو ره وتوويزانه سالى رابردوو له عومان ده ستى پى كرد، به لام دواى ۷ى ئوكتوبه ر وازى لى هينرا. ده ستپكرده وهى ئه م وتوويزانه كه ده توانيت پله ي گه رمى په يوه ندييه كانى نيوان ئيران و ئيسرائيل دابه زينيت، سوودى بۇ ئه ريكا ده بىت. كه مكرده وهى بارگرژى له م شيويه، پيش ئه وهى ئه گه رى هاتنه ئاراي هه ر جو ره پيشكه وتنيكى ديپلوماسى سه باره ت به به رنامه ي ئه تومى ئيران به دى بىت، پيوستيه.

رهنگه تاكه خالى ئهريئى قهيرانى مانگى نىسان ئهوه بىت كه تاران و واشنتون بۇ ماوهى دوو ههفته له پشت دهركه داخراوهكانهوه قسهيان كردوه. پهيوهندى نيوانيان زور گرنگ بوو بۇ ريگرىردن له كارسات. ئەمريكا پيوسته ئەم كرانهوه ديپلوماسييه بهكار بهيئيت بۇ كه مكردهوهى مهترسييهكانى ههگيرسانى جهنگىكى تهواو، له كاتىكدا كه پلانى خولى داها تووى كاره ديپلوماسييهكانى داده نيئت. واشنتون ده بيئت له چوارچيوه كومه ليك پرسى ناوچهيى، وهك هه ره شهى حوسسيهكان له دژى كه شتيوانى نيوده وه له تي، مامه له له گه ل تاران بكات، بۇ ئه وهى بتوانيت بنه ماي هه وه له ديپلوماسييهكانى پيشوو بۇ بهرقه راركردنى ناشتى له سه ر سنوورى نيوان ئيسرائيل و لوپنان بهكار بهيئيت. ئيستا كاتى ئه وه نيه ئه مريكا بگه ريته وه سه ر بژارده سه ربازييهكان وهك باشتريين چاره سه رى مومكين. دوخى مهترسيدارى ئەمنى ناوچه كه پيوستى به وهيه كه واشنتون تواناكانى سه ركردايه تىي ئەمريكا به پراكتيكي (واقعي) پياده بكات.

سه رچاوه:

<https://www.foreignaffairs.com>